

CARTEA A TREIA

1. 1. Așa – pizmuindu-i Bisericii prisosința binelui – a stîrnit invidia, urîtoarea binelui, furtună și tulburare în sînul acesteia tocmai la vreme de pace și de bucurie. Ci nu s-a dat în lături împăratul cel bine-plăcut lui Dumnezeu de la nimic ce-i ședea lui în puteri; și în toate purtîndu-se tocmai pe dos decît cutezaseră a face numai cu puțină vreme înainte tiranii în cruzimea lor, izbutea să biruie orice vrăjmășie și împotrivire. 2. Astfel, ținîndu-se departe de Dumnezeu Cel adevărat, ei siliseră lumea prin toate mijloacele să se închine zeilor celor fără de viață, în timp ce Constantin se mulțumea să o facă a înțelege, prin faptă și prin cuvînt, că, de vreme ce erau fără viață, aceia nici nu existau, și o îndemna să-L mărturisească pe Cel singur fiitor. Sau, iar, față de batjocoritoarele vorbe cu care ei își rîseseră de Hristosul lui Dumnezeu, el unul recunoștea în scris ca fiindu-i spre ocrotire și biruință tocmai semnul, pe care aceia-l luaseră mai vîrtos în derîdere; ba chiar se mîndrea cu acel biruitor simbol al suferinței¹⁷⁸. Dacă aceia-i izgoniseră pe slujitorii lui Dumnezeu, lăsîndu-i fără casă și fără cămin, Constantin îi chema pe toți înapoi și îi reda căminelor lor. 3. Față de cei dinainte, care-i împroșcaseră cu necinste, împăratul îi înconjură cu cinste și le atrăgea admirația tuturor. Și dacă aceia dăduseră pe nedrept poruncă să se porceadă la confiscări, jefuindu-i pe credincioșii lui Dumnezeu de tot mijlocul de trai¹⁷⁹, Constantin li-l dăduse înapoi adăugînd de la sine încă multe alte daruri. În edictele lor, cei dinainte răspîndiseră în popor împotriva cîrmuitorilor Bisericii toate calomniile; ei bine, Constantin a făcut ca prestigiul acestora să crească din nou, la loc, după care (datorită cinstirii ce le-o arăta) i-a înălțat și mai mult, făcîndu-i – prin hotărîri și prin legi – să sporească încă și mai tare în autoritate. 4. Pe urmă, în timp ce aceia se străduiseră să stîrpească lăcașurile de rugăciune, prăvălindu-le pînă în temelii, împăratul a statornicit prin lege ca, din banii vistieriei împărătești, bisericile încă existente să fie făcute mai înalte, iar lor să li se adauge altele noi și cît mai mîndre. Sau iar, față de cei dinaintea sa, care porunciseră ca dumnezeieștile lăcașurile de rugăciune, prăvălindu-le pînă în temelii, împăratul a statornicit prin lege ca, din banii vistieriei împărătești, bisericile încă existente să fie făcute mai înalte, iar lor să li se adauge altele noi și cît mai mîndre. Sau iar, față de cei dinaintea sa, care porunciseră ca Dumnezeieștile

178. Sau: «al patimilor» (n. tr.)

179. Sau: «avutul» (βίος) (n. tr.)

Scripturi să fie puse pe foc și nimicite, el unul a poruncit ca acestea să fie copiate și răspândite tot pe cheltuiala împărăteștii vistierii, într-o formă de toată frumusețea¹⁸⁰. 5. Porunca aceloră fusese ca episcopii să nu îndrăznească sub nici un cuvânt a se întâlni în adunări; or, Constantin a adunat în jurul său episcopi sosiți de prin toate provinciile imperiului, îngăduindu-le accesul în chiar inima palatului împărătesc, ba chiar pînă în umbra¹⁸¹ dormitorului, sau făcîndu-și-i meseni. Și în vreme ce aceia îi vredniceau pe demoni cu daruri¹⁸², el le-a dat în vileag rătăcirea și a împărțit materia ajunsă nefolositoare a acestor daruri, altora, care aveau ce face cu ea – și încă pentru totdeauna. Cei dinainte porunciseră ca templele să fie împodobite cu multă sîrguință; or, Constantin a nimic pînă-n temelii tocmai pe cele pe care închinătorii lor le prețuiau mai mult. 6. Aceia îi supuseseră pe mărturisitorii de Dumnezeu celor mai îngrozitoare pedepse; or, împăratul tocmai pe prigonitorii acestora i-a urmărit și i-a cumințit, abătînd asupra lor pedeapsa cuvenită lor de la Dumnezeu și cinstindu-le sfinților de-Dumnezeu-mărturisitori necurmat amintirea. Față de aceia, care-i izgoniseră pe de-Dumnezeu-iubitorii bărbați de la palat, el unul tocmai în aceștia din urmă și-a pus nădejdea, ținîndu-le partea fățiș și recunoscînd că se încredea în ei mai mult decît în oricine altul. 7. Iar dacă aceia s-au arătat atît de setoși de avere, că-și robiseră sufletul supunîndu-l patimii lui Tantal, Constantin și-a desferecat cu împărătească dărnicie toate cămările vistieriei, împărțind din ele îmbelșugat, cu mîna largă. Față de nenumăratele crime săvîrșite de înaintașii săi numai ca să le poată confisca și răpi celor uciși averile, cît a ținut domnia lui Constantin sabia n-a conținut a atîrna nefolosită de împărțitorii dreptății, fiindcă populația și autoritățile din provincii se călăuzeau mai curînd după datinile locuitorilor¹⁸³ decît prin legi impuse lor.

8. Luînd noi aminte la acestea, cu bună dreptate am putea spune că domnia lui Constantin a însemnat începutul unei vieți noi și a unui suflu nou, lumina zorilor mijind pe neașteptate deasupra bieților pămînteni, în plină beznă – și încă mai minunată ca oricînd; încît nu ne rămîne decît să recunoaștem în totul numai lucrarea lui Dumnezeu, a Celui care a știut să răzbească numeroasa ceată a necredincioșilor prin tăria împăratului Său celui de-Dumnezeu-iubitor.

2. 1. Or, dacă luăm aminte la faptul că aceia s-au purtat așa cum nimeni nu se mai purtase pînă atunci, cutezînd să lovească în Biserică așa

180. μεγαλοπρεπεί κατασκευή: «într-o ediție admirabilă» sau «sub o formă minunată» (n. tr.)

181. Textual: «pînă-n centrul dormitorului» sau, mai exact, «pînă în dormitorul împărătesc, locul cel mai ferit (al palatului)» – (n. tr.)

182. ἀναθήματα putînd însemna și statui sau monumente (n. tr.)

183. Sau: «în virtutea unei autorități părintești» (n. tr.)

cum din veac nu se pomenise, era firesc ca Însuși Dumnezeu să înfățișeze lumii un bărbat cu totul neobișnuit, cu ajutorul căruia să poată înfăptui lucruri nemaiauzite și nemaivăzute. 2. Dar ce putea fi mai ieșit din comun decât miracolul revărsării – prin mijlocirea dumnezeieștii înțelepciuni – a însușirilor acestui împărat asupra neamului omenesc? Împăratul se făcea tuturor, cu toată îndrăzneala – și stăruitor – vestitorul Hristosului lui Dumnezeu, fără a tăinui cui va numele Mîntuitorului¹⁸⁴ – ba dimpotrivă, mîndrindu-se cu el și dîndu-l lesne în vileag, cînd însemnîndu-și chipul cu semnul aducător al mîntuirii, cînd fălindu-se cu mărturia biruinței sale.

3. 1. Acest semn, Constantin a pus să fie înfățișat într-o pictură de mari dimensiuni pe care a așezat-o chiar la intrarea în curtea palatului ca să poată fi văzută de toată lumea. În imagine, izbăvitorul semn era înfățișat deasupra capului său; iar fiara cea vrăjmașă și ucigașă care prin tirania celor fără de Dumnezeu se năpustise asupra Bisericii lui Dumnezeu, era înfățișată ca un balaur prăvălit în străfundurile adîncurilor. (Chiar sfintele cărți ale proorocilor lui Dumnezeu ne-o înfățișează în chip de balaur sau de șarpe încolăcit, 2. fapt care lămurește de ce a pus împăratul ca ea să fie închipuită pe suprafața cerată a picturii ca un balaur străpuns în plin de o săgeată și căzut sub picioarele sale și ale fiilor săi, pînă în adîncurile mării). Așadar, prin el Constantin îl dădea în vileag pe însuși vrăjmașul cel nevăzut al neamului omenesc, pe care-l arăta pus pe fugă pînă-n străfundul pierzării, datorită puterii mîntuitorului semn aflat deasupra capului său.

3. Cam așa arăta pictura aceea atît de viu colorată. Pe mine, însă, m-a minunat îndeosebi înălțimea de cuget a împăratului, care, din îndemnul lui Dumnezeu, a înfățișat tocmai ceea ce glasul proorocului grăise cîndva despre fiara aceea: «În ziua aceea Domnul Se va năpusti cu sabia Sa cea grea, mare și înfricoșătoare asupra balaurului, asupra încolăcitului șarpe, asupra șarpelui care fuge, și va ucide balaurul în mare».

Iată, dar, ce a pus împăratul să fie înfățișat cu cît mai mare fidelitate, și cu jocuri de lumini și de umbre.

4. Toate lucrurile acestea le-a dus împăratul la bun sfîrșit, așa cum îi poftise inima. Era însă nu în mică măsură tulburat de zîzania ivită din pizmă și care ajunsese să clatine îngrozitor viața bisericii lui Dumnezeu din Alexandria, precum și de ponoasele schismei celor de la Thebaida și din Egipt. Oraș după oraș, un episcop se ridica împotriva altuia; mulțimile ajunseseră să se învrăjbească și ele unele cu altele; puțin a lipsit ca ele să nu se înfrunte în luptă deschisă; aduse pînă în pragul nebuliei, ele

184. Sau, mai exact: «fără a tăinui cui va calitatea Lui de mîntuitor» (n. tr.)

nu se mai dădeau înapoi de la nici un fel de fărădelege, ajungînd chiar pînă la a îndrăzni să batjocorească imaginea împăratului. Numai că prin asemenea fapte ele nu izbuteau să-i trezească împăratului mînia, ci mai curînd să-i umple inima de compătimire, fiindcă nebunia acelor smintiți îl durea pe Constantin peste fire.

5. 1. Mai era însă și altă boală – mai veche și necruțătoare – care de multă vreme iscase neînțelegeri în Biserică, anume sfada privitoare la sărbătorirea Paștelui¹⁸⁵. Unii susțineau că se cuveneau păstrate rînduiele iudeilor, în vreme ce alții cereau să fie respectată data exactă, și să nu ne luăm după rătăcirea unor oameni și așa aflați în afara¹⁸⁶ binecuvîntării evanghelice. 2. Or, de vreme ce și în privința aceasta mulțimile de pretutindeni ajunseseră de multă vreme să nu se mai poată înțelege, încurcînd Dumnezeieștile Scripturi în așa fel încît nimeni nu le mai putea descurca (fiindcă la vremea unuia și aceluiași praznic, datorită deosebirilor de dată, prăznuitorii îi aduceau cinstire în chipuri foarte deosebite: în timp ce unii se mai nevoiau în post și asceză, ceilalți își și aflaseră limanul de liniște), nimeni nu se mai dovedea în stare să afle acestui rău leacul; părțile învrăjbite păreau deopotrivă de puternice.

Numai Dumnezeului Celui Atotputernic îi era lesne să le găsească leacul; or, spre revărsarea facerilor Sale de bine, iată că dintre toți oamenii de pe lume El l-a aflat doar pe Constantin.

3. Auzind acesta ce se petrecea și văzînd el că scrisoarea trimisă la Alexandria rămăsese fără ecou, s-a cufundat în meditație, zicînd mai apoi că nevăzutul vrăjmaș care răscolise în asemenea măsură viața Bisericii se cerea războit în cu totul alt chip.

6. 1. Și atunci – ca pentru a-l înfrunta într-o bătălie hotărîtoare – s-a hotărît împăratul să adune întreaga oaste a lui Dumnezeu într-un sinod ecumenic, poftind prin scrisori pline de curtenie pe episcopii de pretutindeni să vină cît mai degrabă spre a lua parte la el. N-a fost o poruncă oarecare, fiindcă la îndeplinirea ei și-a spus cuvîntul străduința personală a împăratului, fie în alegerea curierilor oficiali, fie spre înlesnirea procurării nenumăratelor animale de povară de care avea să fie nevoie. A fost desemnat și orașul potrivit sinodului, un oraș purtînd numele biruinței: anume Niceea, din provincia Bitiniei.

2. De cum s-a răspîndit porunca, cu bună inimă s-au grăbit toți într-acolo – aidoma alergătorilor, cînd pornesc de la semn¹⁸⁷ mînați de nădejdea că vor izbîndi întru bine și că-și vor afla pacea; la care se adăuga fascinația exercitată asupra lor de prilejul ce le era dat să poată da ochii cu un asemenea împărat. Cînd în cele din urmă s-au aflat toți laolaltă, s-a

185. Textual: «privitoare la sărbătoarea mîntuirii» (n. tr.)

186. Sau: «vrăjmași» (n. tr.)

187. Sau: «barieră» (n. tr.)

putut într-adevăr vedea că la mijloc fusese mâna lui Dumnezeu, Care izbutise să așeze alături, unii cu alții, oameni ce nu se osebeau între ei numai prin firea lor (și cât de mult se osebeau!), ci și ca înfățișare, după țara și locul și neamul lor de baștină! Pe toți izbutise să-i găzduiască una și aceeași cetate, dând ochilor prilejul de a se desfăta de privirea celei mai bogate cunune de fețe bisericești, alcătuită numai din flori de foarte mare preț.

7. 1. S-au adunat acolo, trimiși de toate bisericile (care cuprindeau Europa întregă, Libia și Asia), cei mai de seamă slujitori ai lui Dumnezeu. În una și aceeași casă de rugăciune au putut încăpea și sirieni și cili-cieni și fenicieni și arabi și palestinieni (de parcă însuși Dumnezeu ar fi făcut-o deodată mai încăpătoare), iar odată cu aceștia: egipteni, tebani, libieni și trimiși veniți tocmai din Mesopotamia; era de față și un episcop al Persiei; nu lipsea din ceată nici cel al sciților; Pontul, Galatia, Capadocia și Asia, Frigia și Pamfilia își aveau și ele trimișii lor; la fel cu tracii și cu macedonenii, cu aheenii și cu epiroții, precum și cu celelalte neamuri, aflate încă și mai departe; pînă și foarte-cunoscutul episcop de Spania făcea parte din mulțimea celor prezenți. 2. Bătrînețea îl făcuse însă pe cel al împărăteștii cetăți să nu poată veni; erau totuși de față prezbiteri, trimiși de el să-l reprezinte.

Asemenea cunună – prinsă cu legătura păcii – din veac numai împăratul Constantin I-a putut-o închina lui Hristos, Mîntuitorului său, ca un dar cu adevărat vrednic să fie primit de Dumnezeu pentru biruința sa asupra vrăjmașilor și potrivnicilor săi: chiar în zilele noastre, imaginea unui sobor apostolic.

8. Fiindcă și odinioară – precum scris este – s-au adunat «din toate neamurile pe care le acoperă cerul, bărbați credincioși», adică: «și parți și mezi și elamiți, mesopotamieni și iudei și capadocieni, oameni veniți din Pont și din Asia, din Frigia și din Pamfilia, egipteni, bărbați din părțile Libiei și ale Cirenei, romani de pretutindeni¹⁸⁸, iudei și prozeliți, cretani și arabi»; singurul lucru osebitor față de soborul acelor stînd în faptul că, de astă dată, nu se numărau toți în rîndurile slujitorilor lui Dumnezeu. Așadar, din adunarea celor de acum făceau parte mai mult de două sute-cincizeci de episcopi, înconjurați de o mulțime cu neputință de apreciat de prezbiteri și de diaconi.

9. Din rîndurile slujitorilor lui Dumnezeu, unii străluceau prin graiul lor plin de înțelepciune, alții prin strășnicia vieții pe care o duceau și prin îndelungatele lor privegheri¹⁸⁹, alții prin modestie. Unora le stîrnea în jur

188. Sau: «în treacăt» (n. tr.)

189. Sau: «prin (viața lor de) îndelungate înfrînări» (n. tr.)

admirația vârsta lor înaintată; alții, dimpotrivă, sclipeau de tinerețe și de avînt, și erau unii care abia de curînd pășiseră pe calea preoției.

La porunca împăratului, întreținerea lor, a tuturor acestora, le fusese asigurată zilnic și prisositor.

10. 1. La data rînduită sinodului spre lămurirea¹⁹⁰ subiectelor controversate, s-au adunat toți cei ce urmau să hotărască într-o sală¹⁹¹ aflată chiar în inima palatului. În sală – care părea că le depășește pe toate celelalte ca mărime – fusese așezat în ordine, de o parte și de cealaltă, un mare număr de scaune. Pătrunzînd înăuntru, cei chemați s-au așezat fiecare pe locul său¹⁹². 2. Și după ce – cu fastul convenit – au șezut cu toții în așteptarea împăratului (care trebuia să apară dintr-o clipă în alta), s-a așternut, stăpînă, tăcerea. În fine, a apărut din suita împăratului mai întîi unul, pe urmă încă unul, apoi și un al treilea bărbat. Pe urmă au început să se înșire și alții, nu însă aparținînd oastei sau obișnuiților soldați din gardă, ci numai dintre cei ce-i erau prieteni apropiați. 3. La un semn – vestind apropierea lui Constantin – s-a ridicat întreaga adunare. Atunci a intrat și împăratul, pătrunzînd pînă chiar în mijlocul lor, aidoma unui înger trimis de Dumnezeu din cer. Constantin era îmbrăcat în veșminte atît de strălucitoare că aruncau în jur talazuri de fulgere înfocate, cărora li se adăuga orbitoarea sclipire a aurului și a pietrelor nestemate.

4. Or, (spre deosebire de impunătoarea) înfățișare a lui Constantin, se vedea cît de colo că el se îngrijise să-și înveșmînteze sufletul cu podobebele fricii lui Dumnezeu și ale cucerniciei: dovadă privirile sale plecate, roșeața așternută în obraji, felul cum pășea, și – de altminteri – întreg felul său de a fi¹⁹³ (chiar dacă înălțimea lui îl făcea să-i depășească pe toți cei aflați în preajma sa); dovadă, frumusețea lui, ținuta lui atît de impunătoare, vigoarea de nebiruit a trupului; și toate aceste calități, concurate de blîndețea și de marea sa bunătate, făceau ca extraordinara-i limpezime de cuget să nici nu poată fi redată în cuvinte.

5. După ce, pășind mai departe, a ajuns în mijlocul rîndului din față, Constantin s-a oprit în dreptul unui scaunel¹⁹⁴ făcut din aur, care-l aștepta, dar pe care n-a primit să șadă, mai înainte ca episcopii să-l fi pofțit să ia loc. La fel cu toți cei din alai.

11. Apoi s-a ridicat, din cinul episcopilor, cel ce ședea primul în partea din dreapta. Acesta a rostit un cuvînt destul de scurt, adresînd împă-

190. Sau: «spre adoptarea unei hotărîri» (n. tr.)

191. οἶκος ar mai putea însemna aici «corp de clădire» (n. tr.)

192. Sau: «pe locul convenit (rangului său)» (n. tr.)

193. Sau: «de a se arăta». Textual: «aparență» (εἶδος). – În continuare, textual: «precum și înălțimea (trupului), prin care îi depășea pe toți cei din jurul său». Text nesigur (n. tr.)

194. Sau: «mic jilț» (n. tr.)

ratului și Atotstăpînitorului Dumnezeu un imn de bucurie și mulțumire. După ce și-a reluat locul, s-a făcut tăcere. Toate privirile erau îndreptate spre împărat. Atunci, cătînd spre ei cu ochii săi limpezi, cu privirea lui senină, adunîndu-și gîndurile, cu glas liniștit, cu vorba dulce, acesta le-a vorbit în felul cum urmează:

12. 1. «Dorința mea cea mai arzătoare era să mă pot cîndva, bucura de prezența voastră aici, dragi prieteni. Acum că lucrul acesta s-a împlinit, îmi voi mărturisi fățiș recunoștința înaintea Împăratului întregii lumi pentru a-mi fi hărăzit, pe lîngă atîtea alte faceri de bine, să-mi pot bucura ochii și de lucrul pentru mine mai presus decît oricare altul, acela de a vă putea găzdui pe toți laolaltă; căruia-I voi adăuga mulțumirea de a vă vedea mînați de un singur cuget și stăpîniți de același duh.

2. «Să nu îngăduim atunci pizmașului nostru vrăjmaș să-și bată joc de tot ce ne este mai scump; și – după ce, prin puterea Mîntuitorului și Dumnezeului nostru, a fost spulberat din calea noastră războiul ridicat de tirani împotriva lui Dumnezeu – să nu îngăduim diavolului, iubitorului de rele, să se năpustească cu noi ponoase¹⁹⁵ asupra dumnezeieștii legi. Fiindcă, după mine, vrajba ascunsă în sînul Bisericii lui Dumnezeu este mai înspăimîntătoare decît războiul sau decît o bătălie, oricît ar fi ea de grea; ea-mi pare mult mai de temut decît o primejdie amenințînd de undeva din afară. 3. După ce – cu îngăduința și cu împreună-lucrarea lui Dumnezeu – mi-am biruit unul după altul dușmanii, socoteam că nu-mi mai rămăsese decît să-mi mărturisesc recunoștința înaintea lui Dumnezeu și să mă bucur de bucuria celor izbăviți de El cu mîna mea. Dar cînd am aflat de cearta iscată între voi (o ceartă la care nu m-aș fi așteptat niciodată), n-am nesocotit cîtuși de puțin cele ce-mi ajunseseră la ureche, ci dimpotrivă, rugîndu-mă în sinea mea¹⁹⁶ să-mi fie îngăduit să iau asupra mea și această purtare de grijă, v-am chemat grabnic la mine pe toți. 4. Iată în ce sens pot eu spune astăzi că adunarea voastră mă bucură într-atîta.

Totuși, numai atunci am să pot eu socoti că mi s-a îndeplinit cu adevărat dorința, cînd vă voi vedea mînați de aceeași bunăvoință unii față de ceilalți, și cînd, deasupra tuturor, va stăpîni – singură aducătoare de armonie – pacea; pacea aceea pe care voi, ca unii ce v-ați afierosit lui Dumnezeu, s-ar fi convenit să o binevestiți în jurul vostru.

5. «Așadar, nu mai zăboviți, prietenii mei, cei ce sînteți totodată vrednici slujitori ai lui Dumnezeu, stăpînul nostru, al tuturor, și Mîntuitorul nostru. Începeți prin a scoate pe loc la vedere pricinile neînțelegerii

195. Cu înțelesul de «calomnii», «hule» (n. tr.)

196. «În sinea mea» încearcă să redea nuanța intensivă a grecescului ἐν τῇ στήθι (n. tr.)

voastre, și despovărați-le – sub semnul păcii – de cătușele ambiguității. Așa veți putea săvârși și ce îi este plăcut Atotstăpînitorului Dumnezeu; iar mie – celui ce deopotrivă cu voi mă străduiesc a-I sluji – îmi veți putea face darul unei bucurii fără seamăn».

13. 1. Și încheindu-și cuvîntarea – ținută de el în limba latină, dar imediat tălmăcită de altcineva – le-a dat împăratul cuvîntul mai-marilor sinodului. Atunci au început aceștia să-i moralisească pe ceilalți, care însă nu pregetau să se apere și să răspundă la rîndu-le cu învinuiri. Fiecare grupare se sprijinea pe o mulțime de argumente, ceea ce a făcut ca la început să se iște sfadă mare. Împăratul asculta pe toți vorbitorii și cîntărea temeiurile¹⁹⁷ spuselor lor cu luare-aminte și fără părtinire. Și tot reținînd cîte ceva din tezele fiecărei grupări, a făcut ca ireductibila lor înverșunare să facă loc, treptat, apropierii. 2. Și de vreme ce cu fiecare ședea de vorbă cu omenie, folosindu-se și de limba elină (care nu-i era străină), impresia pe care o lăsa era aceea a unui om din cale afară de plăcut; lucru care i-a și îngăduit ca pe unii să-i convingă, la alții să mai poată stăruia, să-i laude pe cei ce vorbiseră bine – pe toți aducîndu-i pe calea împăcării. Și așa a fost pînă cînd, în cele din urmă, i-a făcut pe toți să se poată înțelege deplin în legătură cu toate subiectele contestate.

14. Așa au ajuns toți să mărturisească o singură credință și să se înțeleagă deplin în privința datei la care urma să se țină Paștele¹⁹⁸. Cele hotărîte împreună au fost pe dată întărite¹⁹⁹ printr-un act semnat de fiecare (episcop). După încheierea lucrărilor, împăratul a descris sinodul drept cea de a doua izbîndă purtată de el asupra vrăjmașului Bisericii, și a hotărît sărbătorirea evenimentului spre slava lui Dumnezeu.

15. 1. La aceeași vreme, împăratul împlinea douăzeci de ani de domnie. Cu acest prilej, în toate provinciile s-a adunat lumea în sărbătoare; dar pentru slujitorii lui Dumnezeu, împăratul a rînduit el însuși un ospăț, la care – de vreme ce-și aflaseră cu toții pacea – a luat și el parte, astfel încît – prin mijlocirea lor – să-l poată închina lui Dumnezeu, întrucîtva în chipul unei jertfe pe potriva Lui. De la această masă dată de împărat n-a lipsit nici unul dintre episcopi.

2. Ce s-a petrecut acolo nu poate fi redat prin cuvînte. De jur-împrejur, în curtea palatului, gărzile și soldații ședea de pază cu sabia scoasă din teacă; dar dincoace de ei²⁰⁰, oamenii lui Dumnezeu pășeau nestingheriți, pătrunzînd pînă în adîncurile palatului. Ba unii din ei au și șezut, pînă

197. Textual: «primea premisele» (n. tr.)

198. Textual, ca mai înainte: «sărbătoarea mîntuirii» (n. tr.)

199. ἐκτροπή, cu înțelesul de «au căpătat putere de lege», «au devenit oficiale» (n. tr.)

200. Textual: «în mijlocul lor» (n. tr.)

la urmă, chiar alături de Constantin, în vreme ce ceilalți și-au avut locul pe sofale așezate de o parte și de cealaltă. Chipul acestei rînduiri îndemna la asemuirea cu împărăția lui Hristos, fiindcă aducea mai mult cu o imagine de vis decît cu una aieva.

16. Pe la mijlocul acestui minunat banchet, ca să-și dovedească odată mai mult față de cei prezenți atît de prietenoasa-i ospeție, Constantin i-a acoperit – împărătește²⁰¹ – cu daruri, pe fiecare după însemnătatea rangului. Iar amintirea sinodului, Constantin a reținut-o și pentru cei ce nu luaseră parte la el într-o scrisoare pe care o voi adăuga istorisirii vieții lui, spre luare la cunoștință²⁰².

Scrisoarea arăta în felul următor.

17. 1. «Constantin Biruitorul, Măritul și Augustul, către Biserici.

Încredințîndu-mă eu din fericita întorsătură pe care au luat-o lucrurile la noi cît bine se poate ascunde în puterea lui Dumnezeu, socotit-am că cea mai frumoasă țință pe care mi-aș putea-o pune în viață ar fi să fac așa încît fericitele mulțimi intrate în Biserica universală să poarte în ele o singură credință, o dragoste neîntinată precum și cuviosia cea într-un singur gînd în fața lui Dumnezeu, stăpînul nostru, al tuturor. 2. Dar întrucît în această privință nu se putea ajunge la o rostuire nepărtinitoare și nestrămutată altfel decît prin convocarea tuturor – sau măcar a majorității – episcopilor și prin amănunțita cercetare²⁰³ a fiecăruia în legătură cu articolele preasfintei noastre credințe, voi n-ați pregetat a vă aduna – ba încă a veni chiar în număr cît mai mare (voi adăuga aici că am fost eu însumi de față, ca și cum aș fi făcut parte din cinul vostru; de ce să o tăgăduiesc de vreme ce faptul de a mă fi pus, alături de voi, în slujba aceluiași scop, îmi face atîta bucurie?). Așa, lucrurile au fost cercetate cu cea mai mare luare-ăminte, toate, pînă ce – în duh de înțelegere și unire²⁰⁴ – a ieșit la lumină și cugetul cel plăcut lui Dumnezeu, pretutindeni veghetorul, și pînă nu le-au mai rămas, dihoniei și îndoielii într-ale credinței, nici cea mai mică urmă de loc.

18. 1. «Cu același prilej făcutu-s-a sfat și pentru prăznuirea preasfintei sărbători a Paștelui; și a părut tuturor că se cuvine ca tot omul să o serbeze pretutindeni la aceeași dată. Fiindcă ce poate fi pentru noi mai frumos, ce ar putea fi mai demn de noi decît ca toți să ținem mai departe neștirbită, după o singură rînduială (și după criteriul cel mai vădit), o sărbătoare ca aceasta, datorită căreia ne este azi îngăduit să purtăm în noi speranța nemuririi?

201. Textual: «cu dărnicie» (n. tr.)

202. Textual: «ca (o inscripție pe) o stelă» (n. tr.)

203. Cu înțelesul de «consultare» (n. tr.)

204. Textual: «spre perfecta înțelegere, care ține de unire», sau «care duce la unire» (n. tr.)

2. «Înainte de orice, ni s-a părut lipsit de cuviință ca noi să ținem un praznic atît de sfințit ca acesta după același tipic cu iudeii, care, prin josnica lor trădare²⁰⁵, și-au întinat mîinile, și care din aceasta au rămas ca niște orbi la suflet. Dacă, deci, nu vom mai ține seama de prescrierile²⁰⁶ lor, vom putea păstra veacurilor viitoare – după un tipic mai aproape de adevăr, transmis nouă pînă astăzi încă din cea dintîi zi a patimilor – tradiția acestei rînduiei. Noi nu avem nimic de împărțit cu îndărătnicul popor al iudeilor. 3. Fiindcă nouă Mîntuitorul ne-a deschis alt drum; preasfintei noastre credințe îi șade înainte o cale dăruită cu lege și cu măreție. De aceasta să ne ținem, scumpii mei frați, într-un singur cuget, și să lepădăm de la noi orice ne poate îngreua conștiința! Într-adevăr, ar fi cum nu se poate mai absurd ca aceia să se poată mîndri că, de nu ne vom ține după învățatura lor, noi nu sîntem în stare să păzim vie această tradiție! 4. Or mă întreb eu, cum vor putea cugeta după dreptate unii care, după ce au ucis pe Domnul și Părintele lor, ieșindu-și din minți, nu se mai poartă astăzi după canoanele chibzuinței, ci numai potrivit cu pornirile lor dezlănțuite, lăsîndu-se tîrîți oriîncotro îi trage moștenita lor sminteală? – De aceea nici nu sînt ei în stare să recunoască adevărul acestor lucruri, pînă ntr-atît încît – cel mai ades – în rătăcirea lor în loc să primească cu bine cuvenitul îndemn la îndreptare, ei ajung să prăznuiască Paștele de două ori în cursul aceluiași an! De ce, dar, să le urmăm noi pilda unora care în chip mărturisit se arată suferinzi de o boală²⁰⁷ atît de grea? Fiindcă în nici un caz nu avem de ce să îngăduim o a doua prăznuire a Paștelui în cuprinsul unuia și aceluiași an.

În caz că atîta nu vă este de ajuns, atunci îngăduiți, înțelepțiile voastre, ca fervoarea și rugăciunea voastră să se facă simțită pretutindeni, astfel încît curăția sufletelor voastre să nu aibă în nici un caz de suferit asemuindu-se unor oameni cu obiceiuri atît de rele!

5. «Față de cele arătate, cuvîne-se să ne dăm seama că – dată fiind însemnătatea cauzei (și fiind vorba de praznicul cel mai de seamă al credinței noastre) – ar fi cu totul necuvios să îngăduim dezbinării să domnească peste noi ! O singură zi ne-a lăsat Mîntuitorul pentru prăznuirea eliberării noastre: ziua preasfintelor Sale patimi; iar după voia Lui, și Biserica Lui universală tot una cuvîne-se să fie; fiindcă chiar dacă mădularele ei se află răspîndite pe tot soiul de meleaguri deosebite între ele, pe toate le încălzește același Duh – adică voia lui Dumnezeu. 6. Judecați, dar, cu iscusința potrivită sfințeniei voastre, cît de crunt și cît de nepotrivit ar fi ca în cuprinsul aceluiași zile unii să șadă și să postească iar

205. Sau: «crimă» (n. tr.)

206. ἔθνος pentru ἔθνοος: «(acelui) popor». – «vom putea păstra»: textual, «vom transmite» (n. tr.)

207. Textual: «rătăcire» (n. tr.)

alții să benchetuiască; iar după trecerea zilelor Paștelui, să se lase ceilalți în voia petrecerilor și a feluritelor îngăduințe, în vreme ce întâii ar urma să se dedice din nou postirilor celor după canon! De aceea și voiește dumnezeiasca pronie ca noi să adoptăm în această privință cuvenita îndreptare și să-i găsim o formulare unică. Lucru de care eu cred că voi toți vă puteți da și singuri seama.

19. 1. «Or, vădindu-se acum cerința dreptei rostuirii a praznicului, astfel încît să nu mai rămînem legați prin nimic de un popor ce a fost în stare săucidă pe Părintele și Domnul său, (cuvine-se să luăm aminte la) existența unei rînduieli ce se bucură de bun nume în toate Bisericile de la apus, de la miazăzi și de la miazănoapte, precum și în unele dintre cele de pe meleagurile de la soare-răsare. Ceea ce a și făcut ca, deocamdată, tuturor să li se pară de așteptat (eu însumi am recomandat această idee agerimii voastre) că o rînduială ce se ține într-un singur fel și întru bună înțelegere la Roma, în Italia și în toată Africa, în Egipt, în Spania, în Gallia, în Britania, în Libia, în întreaga Eladă, în diocezele Asiei și Pontului și în Cilicia, va căpăta și chibzuita voastră încuviințare, luînd voi aminte – de bună seamă – nu numai la covîrșitoarea mulțime a Bisericilor și a meleagurilor abia pomenite, ci și la faptul că pentru noi toți, un lucru ca acesta (care pare să aibă de partea sa toată greutatea unei cumpăniri amănunțite, și care ne îngăduie să nu mai fim legați cu nimic de sperjurul iudeilor) trebuie socotit ca vrednic de dorit întru toată cuvioșia. 2. Pe scurt: după ce au cercetat întreolaltă pricina, tuturor de acolo plăcutu-le-a ca preasfîntul praznic al Paștelui să fie ținut pretutindeni, în una și aceeași zi. Fiîndcă deosebiri de vederi nu-și au locul în pricini atît de încărcate cu sfințenie; și e mai bine să urmăm unui astfel de gînd, străin rătăcirii celor de altă credință²⁰⁸ și oricărei puțințe de a păcătui²⁰⁹.

20. 1. «Iar dacă lucrurile așa stau, atunci se cade ca voi să primiți harul lui Dumnezeu – adevărată poruncă dumnezeiască – cu inima deschisă: pentru că toate cele hotărîte²¹⁰ în sfintele soboare ale episcopilor trebuie înțelese ca tot atîtea arătări ale voii dumnezeiești. 2. Astfel că, de îndată ce veți fi dat de știre tuturor iubiților noștri frați despre cele scrise mai sus, voi înșivă veți fi ținuți să nu vă abateți de la hotărîrea²¹¹ mai înainte luată (aidoma prăznuirii preasfîntei zile a Paștelui), și chiar să o transmiteți mai departe sub poruncă, așa încît, atunci cînd voi veni la voi spre a mă împărtăși de îndelung-dorita voastră revedere și împreună-

208. Textual: «străin rătăcirii (spirituale) a străinilor (de noi)» (n. tr.)

209. Textual: «străin oricărei imixțiuni a păcatului» sau «străin căderii în păcat» (n. tr.)

210. Textual: «săvîrșite» (n. tr.)

211. Textual: «să țineți hotărîrea» (n. tr.)

ședere, să pot sărbători laolaltă cu voi Sfintul Praznic în aceeași zi și să mă pot veseli de toate alături de voi, văzînd cum puterea lui Dumnezeu a zdrobit ticăloșia diavolului prin mijlocirea faptei voastre, și mai văzînd credința voastră, pacea și buna voastră înțelegere înflorînd pretutindeni. Dumnezeu să vă aibă în paza Sa, frați iubiți!»

3. Împăratul a trimis cîte un asemenea exemplar al scrisorii – care-i avea în vedere pe toți – în toate provinciile imperiului. În ea, oricine putea să vadă oglindindu-i-se – întru deplina curăție a gîndurilor – fervoarea credinței în Dumnezeu.

21. 1. Iar la sfîrșitul lucrărilor sinodului, Constantin i-a îndemnat pe episcopi să se mai adune odată laolaltă într-o anumită zi, cînd, venind ei acolo, le-a dat a înțelege că se cădea²¹² ca de atunci înainte ei să se poarte unii cu alții în duh de pace, să se lepede de ambiții, să ocolească pricinile de zîzanie și să uite de zavistie atunci cînd se va întîmpla ca vreunul dintre episcopi – dînd glas din el 'duhului' înțelepciunii – să strălucească, ci să vadă în harul unuia un dar sortit tuturor oamenilor. Apoi pe cei mai înzestrați i-a mai îndemnat să nu caute a se înălța deasupra celor mai puțin înzestrați (Dumnezeu fiind singur în măsură să judece cine este pe drept mai bun), de vreme ce înaintea celui mai slab decît tine cuvîne-se mai curînd să te pleci și să-ți arăți osîrdia, atunci – mai ales – cînd lipsa de cusururi²¹³ este pretutindeni un dar întîlnit atît de rar. 2. Iată de ce – a mai spus împăratul – trebuie să ne trecem unul altuia cu vederea micile noastre scăderi, să ne arătăm înțelegători și să iertăm omului ce este omenesc, fiindcă nu există lucru mai de preț ca armonia și buna-înțelegere; așa nici potrivnicii noștri, cei oricînd dornici să batjocorească dumnezeiasca lege nu vor mai găsi în vrajbele dintre noi un subiect bun de luat în rîs; îndeosebi dacă ne gîndim că față de ei – care încă n-au cunoscut calea mîntuirii – noi trebuie să ne purtăm tot timpul și în toate cu cea mai mare grijă; fiindcă numai cînd vor vedea că totul, la noi, merită prețuire, numai atunci (vor voi și ei să se lase mîntuiți). Or, bine este să nu uităm că vorba nu are asupra tuturor același efect, 3. de vreme ce unii sînt mulțumiți să-și poată asigura traiul, alții își cheltuiesc energia pentru a se pune sub ocrotirea unui protector; unii știu să-i prețuiască pe cei ce li se adresează cu bunăvoință, în vreme ce dragostea altora nu poate fi trezită decît prin daruri. Pușini sînt cei dornici de învățătură curată, și rar e un om îndrăgostit de adevăr! De aceea și trebuie să ne arătăm deschiși tuturor, de fiecare îngrijindu-ne să-i dăm ce-i poate fi lui spre mîntuire, aidoma medicilor; iar astfel vor ajunge toți să slăvească²¹⁴ în toate mîntuitoarea învățătură.

212. Textual: «trebuiau să-și dea toată silința» (n. tr.)

213. Textual: «desăvîrșirea» (n. tr.)

214. Cu înțelesul de «să traducă în fapt», «să înalțe prin faptă» (n. tr.)

4. Cam așa le-a vorbit²¹⁵ el mai întâi; iar la urmă i-a îndemnat să înalțe lui Dumnezeu prisos de rugăciune pentru sine. În fine, luîndu-și rămas bun, s-a despărțit de ei, lăsîndu-i să plece fiecare într-ale sale; iar aceia s-au dus plini de bucurie, călăuziți de un singur gînd (la care ajunseseră de față cu împăratul). Totodată, cei care de atîta vreme se rupseseră de trupul Bisericii, erau acum din nou mădulare ale ei.

22. Bucuros de fericitul deznodămînt al sinodului, împăratul le-a scris celor ce nu luaseră parte la el scrisori în care-l descria în termenii cei mai entuziaști²¹⁶, în același timp dînd poruncă de însemnate gratificații către tot omul și de la țară și de la oraș; gratificații prin care el înțelegea să onoreze cea de a douăzecea aniversare a venirii sale la domnie.

23. Dar pe cînd toți își aflaseră liniștea, singur Egiptul mai era răscolit de înclăștările unei nestăvilite vrajbe; lucru care a început iarăși să-i dea împăratului de gîndit (chiar dacă fără a-i trezi mînia). De aceea el i-a înconjurat pe cei de acolo cu toată cinstea, de parcă i-ar fi fost părinți (ba nu, ci mai curînd ca și cum ar fi fost niște prooroci ai lui Dumnezeu!), chemîndu-i pentru a doua oară în fața sa și din nou mijlocind între unii și alții plin de răbdare; și iar i-a învrednicit de daruri; după care și-a făcut cunoscută hotărîrea printr-o scrisoare în care întărea și pecetluia dogmele stabilite de sinod și îndemna stăruitor la armonie (astfel ca ei să nu mai dezbine Biserica și să o ferească de sfîșiere, precum și ca ei să păstreze în gîndurile lor amintirea hotărîrii date de Dumnezeu). Și lucrurile acestea le-a consemnat împăratul într-o scrisoare.

24. 1. A mai scris împăratul foarte adesea despre subiecte asemenea acestora, întocmind scrisori nenumărate: parte din ele, pentru a le împărtăși episcopilor hotărîri luate de el spre binele Bisericilor lui Dumnezeu; iar altele, pentru a vorbi mulțimilor în care scop acest suflet ales²¹⁷ se adresa omenirii din biserici ca unor frați și laolaltă-slujitori ai săi! . 2. Ar fi nevoie de timp mult spre a le putea aduna la un loc; însă a face lucrul acesta acum, ar însemna ca noi să îmbucătățim întregul²¹⁸ istorisirii de față.

25. Curînd după aceea²¹⁹ a mai înălțat iubitorul-de-Dumnezeu Constantin și un magnific monument²²⁰ pe pămîntul Palestinei. – Iată despre ce este vorba: împăratul socotea că era de datoria lui ca atît de binecuvîntatul loc al mîntuitoarei Învieri de la Ierusalim să arate frumos și să fie venerat de lume. De aceea a dat poruncă nezăbavnic să se înalțe [acolo]

215. Textual: «i-a îndemnat» (n. tr.)

216. Textual: «ca un fruct bine copt» (n. tr.)

217. Textual: «omul acesta de-trei-ori-fericit» (n. tr.)

218. Textual: «trupul» (n. tr.)

219. Textual: «Așa stînd lucrurile» sau «între timp» (n. tr.)

220. Textual: «mormînt» (n. tr.)